

PAPP Z. ATTILA*

A magyarországi nemzetiségek társadalmi rétegzettsége a 2022. évi népszámlálási adatok alapján

Social Stratification of Ethnic/Nationality Groups in Hungary Based on 2022 Census Data

ABSTRACT: The study reviews the main socio-demographic data of the nationalities in Hungary based on the 2022 census and attempts to place the nationality groups in the social space. On the one hand, the analysis seeks to answer the question of whether individual nationalities have any striking social characteristics compared to the national averages. On the other hand, by comparing nationalities with each other, we attempt to identify clusters of ethnic groups with specific characteristics and explore the main features of their social stratification.

Based on our analysis, we have concluded that the size of ethnic groups is a convincing organizing principle, as this proportionality also represents specific ethnic social strata. Accordingly, ethnic groups are not only organized into four social strata in proportion to their size, but this division also follows specific social patterns in terms of education and the labour market.

KEYWORDS: ethnic groups in Hungary, census data, social stratification

Tanulmányunkban a hazai nemzetiségek főbb szociodemográfiai adatait tekintjük át, és arra teszünk kísérletet, hogy a nemzetiségi csoportokat elhelyezzük a társadalmi térben. Az elemzés így egyrészt arra akar választ adni, az egyes nemzetiségeknek van-e az országos átlagokhoz képest szembeötlő társadalmi jellemzője. Másrészt a nemzetiségek egymással való összevetése által igyekszünk feltérképezni olyan klasztereket, amelyek sajátos társadalmi jellemzőkkel bíró nemzetiségi csoportokat tartalmaznak.

* A szerző szociológus, az ELTE TK Kisebbségkutató Intézet kutatóprofesszora, Miskolci Egyetem BTK ATTI egyetemi tanára. E-mail: pappz.attila@tk.hu; ORCID: 0000-0001-6796-8882

A népszámlálás során több kérdés vonatkozik a nemzetiségi jellemzőkre, és ezek különféle összesítései által válik lehetővé a nemzetiségi csoportok azonosítása. Tanulmányunkban ugyan nem foglalkozunk részletesen a magyarországi censusok módszertani vetületeivel,¹ és esetleges időbeli változásaival, ám a további leírások céljából azt azonban rögzítjük, hogy a nemzetiségi statisztikai hovatartozás lehetőségeiből az ún. „nemzetiségi hovatartozás” és a (nemzetiségi) anyanyelvi kategóriákat fogjuk használni. A népszámlálás során alkalmazott nemzetiséghez tartozás kategóriája tágasabb, beletartoznak mindazok, akik valamely nemzetiségi kérdésre értékelhető és a magyarországi nemzetiségekhez köthető választ adtak. A nemzetiségi anyanyelvi csoportokat értelemszerűen azok teszik ki, akik az anyanyelvre vonatkozóan a jogilag elismert 13 nemzetiségi csoporthoz kapcsolódóan, értékelhető választ adtak.

Elemzésünkben tehát leginkább e két kategóriát fogjuk használni, és mivel eleve nyilvánosan elérhető és összesített adatokkal dolgozunk,² nem térünk ki arra, hogy van-e eltérés a módszertani sajátosságokból fakadóan elviekben tovább részletezhető adatsorokban.³ A tanulmány első részében áttekintjük a nemzetiségi és anyanyelvi csoportok főbb szociodemográfiai jellemzőit, majd pedig igyekszünk a nemzetiségek rétegzettségének jellemzőiről is leírást adni.

A tanulmányban bemutatott adatsorok előtt azonban mindenképpen érdemes szem előtt tartani azt a tényt, hogy vélhetően ebben a formában a következő évtizedekben nem fognak új nemzetiségi adatsorok születni a népszámlálások adatfelvétele, illetve lebonyolítása tervezett változásai következtében. Ha Magyarország is áttér a regiszteralapú census gyakorlatára település szintű, nemzetiségi adatok vélhetően nem fognak születni. A nemzetiségi, etnikai adatok azonban e „regiszteresedés árnyékában” is sok bizonytalanságot hordoznak. A nemzetiségi, etnikai önbevallás ugyanis egyfajta puha jellegű, avagy érzékeny adatnak minősül, az önbevalláson kívül más eszköz nem áll rendelkezésre az ilyen típusú adatok gyűjtésekor. Az önbevallást viszont belső, akár emocionális és külső, társadalmi, politikai, kulturális stb. tényezők is befolyásolhatják. A statisztikai adatgyűjtéseket általában is, de az etnikai adatgyűjtéseket talán még inkább három fő tényező befolyásolja: 1. az érintettek hogyan viszonyulnak ezekhez az adatokhoz; 2. milyen módszertan alapján gyűjtik ezeket az adatokat; 3. milyen politikai, pénzügyi stb. következménye van az ilyen típusú adatoknak.⁴ A magyarországi nemzetiségi adatgyűjtés

¹ Lásd e vonatkozásban jelen lapszámban Morauszki András tanulmányát.

² A tanulmányban közölt összesített adatok forrása az online kereshető népszámlálási adatbázis: <https://nepzsamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/#/>.

³ Például vizsgálni lehetne azt is, hogy a nemzetiségi kötődésre első vagy második helyen megadott nemzetiségek alapján konstruálható csoportok iskolai végzettsége vagy más társadalmi jellemzője mutat-e eltéréseket.

⁴ Petersen, W.: *Politics and Measurement of Ethnicity*. In: Alonso, W. – Starr, P. (eds.): *The Politics of numbers*. New York: Russel Sage Foundation, 1987. 187–234.

során, a nemzetiséghez tartozásnak nem csak a nemzetiség megvallása, hanem az anyanyelv vagy nemzetiséghez kapcsolódó, baráti körben használt nyelv is alapja lehet. Az elemzésünkben használt nemzetiséghez való tartozás, tehát egy statisztikai konstrukció, egy kategória, amely nem biztos, hogy ténylegesen létező szociálpszichológiai csoportot is jelent.

1. táblázat

A nemzetiségi kategóriák és állampolgárság szerinti megoszlásuk

		<i>népesség =100%</i>	<i>hazai nemze- tiséghez tartozó =100%</i>	<i>magyar állampolgár</i>	<i>külföldi állampolgár</i>
		%	%	%	%
Népesség összesen	9 603 634			9 385 573	97,7
Hazai nemzetiséghez tartozó	492 377	5,1		444 982	90,4
Hazai nemzetiségű	410 302	4,3	83,3	372 589	90,8
Hazai nemzetiségi anyanyelvű	112 014	1,2	22,8	72 379	64,6
Hazai nemzetiségi nyelven beszél családi, baráti közösségben	165 910	1,7	33,7	128 054	77,2

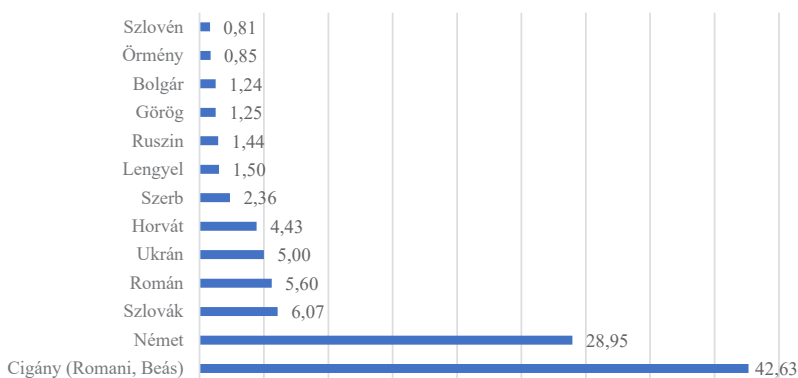
E fogalmi bizonytalanságok ellenére tekintsünk át először (1. táblázat) néhány általánosabb nemzetiségi adatot. A 2022. évi népszámlálás adatai szerint 492 377 személy hazai nemzetiséghez tartozik, ez az ország akkori népességének 5,1 százalékát teszi ki. Mivel a nemzetiséghez tartozás az általánosabb kategória, azt is érdemes tudni, a „hazai nemzetiségű” kategória ezen belül mintegy 83,3 százalékot tesz ki, a nemzetiségi anyanyelvűek aránya pedig az össznépességhez képest 1,2 százalék, a hazai nemzetiséghez tartozók között pedig 22,8 százalék. Magyarán, a nemzetiséghez tartozók nem egészen negyede vallotta azt, hogy anyanyelve is az adott nemzetiség nyelve. Fontos észrevennünk viszont azt is, hogy a nyelvet használók aránya valamivel magasabb (a nemzetiséghez tartozók mintegy harmada). Ez részben utalhat a nyelvi asszimiláció jelenségére is (többen vannak, akik ugyan nem anyanyelvi szinten beszélnek a nyelvet, de használják informális helyzetekben), de annak is betudható, hogy bizonyos nemzetiségek az anyaországból migrációs utánpótlást kaptak.⁵ Ezért az 1-es táblázatban feltüntettük a nemzetiségi kategóriákon belül a külföldi állampolgárok arányát is: e vonatkozásban láthatjuk azt is, a nemzetiséghez tartozók közel egytizede nem magyar állampolgár, és

⁵ A részletesebb adatokat lásd az Morauszki András jelen lapszámban közölt tanulmányában is.

ez jóval magasabb, mint az összlakosságon belül mért 2,3 százalék. Ráadásul az anyanyelvűek kategóriáján belül a külföldi állampolgárok aránya 35,4 százalék. Mindez jelzi azt is, a nemzetiségi kérdés óhatatlanul is összekapcsolódik a nemzetközi migráció jelenségével, és ez kimagaslóan markáns az anyanyelv „örzése” szempontjából, hiszen a nemzetiségi anyanyelvet használók 22,8-35,4 százaléka még a jelenben sem magyar állampolgár (és ennél még magasabb lehet azok aránya, akik nem is Magyarországon születtek.)⁶

A nemzetiségek néhány szociodemográfiai adata (korcsoport, életkor, gazdasági aktivitás)

A magyarországi nemzetiségi jelenlét taglalásakor először is azt kell tudatosítani, hogy noha a jogszabály szerint 13 elismert nemzetiség van az országban, ezek jelentős részét két nagyobb nemzetiség teszi ki: a romák és a németek. E két nemzetiség az összes nemzetiségi populáció közel 72 százalékát adja, a szlovák, román, ukrán és horvát nemzetiségek közel azonos létszámmal további 21 százalékot, míg a többi 7 nemzetiség összesen mintegy 9 százalékot tesznek ki.

1. ábra. A nemzetiséghez tartozók megoszlása nemzetiségek szerint (%)

Megj.: mivel egy személy több nemzetiséghez is tartozhat a 13 százalékos érték összesítve meghaladja a 100%-ot.

A nemzetiséghez tartozók korcsoportos megoszlását láthatjuk a 2. táblázatban, és ezek alapján az osztályközökre épített becslét életkort is kiszámoltuk. Összehasonlításképpen ezt a becslét életkort az anyanyelvi adatokra építve is kiszámoltuk. Az 2. táblázatban már feltűnő lehet, hogy a romák esetében a populáció mintegy 50

⁶ A külföldi állampolgárok között kiemelkedően magas a válaszhány, így vélhetően még magasabb a külföldiek aránya a nemzetiségek körében.

százaléka legfeljebb 29 éves, míg a többi nemzetiség esetében ezek a korosztályok mintegy 30 százalékot tesznek ki. A becsült életkorok alapján a nemzetiségek életkori összevetése még látványosabb. Az 2. ábra alapján könnyen látható például, hogy a romákon kívül az ukrán, görög, szerb nemzetiségűek is relatív fiataloknak tűnnek, míg a horvát, szlovák, német, román, ruszin nemzetiségek inkább idősödő csoportot alkotnak. Az életkorok anyanyelvi csoportokra történő becslése pedig azt jelzi, a nemzetiségek jelentős részénél a nemzetiségi anyanyelvet vallók átlagéletkora magasabb (ez pedig implicite azt jelenti, a nemzetiségeken belül a fiatalabbak még kisebb arányban ismerik a nyelvet, tehát a generációs nyelvvesztés jeleit láthatjuk). Kivételt ez alól a szlovákok, az örmények és az ukránok képeznek.

2. táblázat

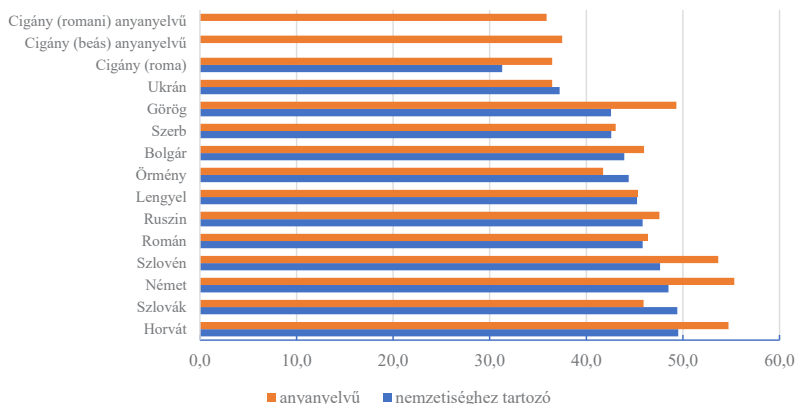
A nemzetiséghez tartozók korcsoportos megoszlása

	Korcsoportok										Összesen (100%)
	0-10	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	90+	
Bolgár	9,4	9,3	10,2	13,2	16,1	14,5	12,7	9,8	4,0	0,6	6 109
Cigány (roma)	16,7	17,0	17,4	15,2	14,3	10,9	6,3	1,8	0,4	0,0	209 909
Görög	7,8	9,0	13,1	15,0	18,3	14,0	12,6	5,8	3,9	0,6	6 178
Horvát	5,7	6,7	8,1	11,1	15,5	16,5	17,1	13,0	5,4	0,8	21 824
Lengyel	8,9	7,0	8,8	15,6	16,7	11,4	17,5	11,2	2,6	0,4	7 398
Német	5,2	7,6	8,6	12,1	17,2	14,9	16,7	12,1	4,9	0,8	142 551
Örmény	7,0	6,9	13,3	15,4	17,4	15,3	10,5	9,3	4,0	0,9	4 199
Rómán	4,0	5,7	11,9	15,4	20,4	18,8	13,0	7,7	2,8	0,3	27 554
Ruszin	5,7	7,2	12,7	14,5	15,7	14,7	14,8	10,4	3,7	0,5	7 111
Szerb	5,4	7,1	18,2	16,1	17,2	14,2	11,4	6,9	2,9	0,5	11 622
Szlovák	6,5	6,1	7,2	12,0	16,2	16,1	16,7	12,7	5,7	0,9	29 881
Szlovén	6,9	6,4	10,9	11,0	15,8	15,9	15,6	11,3	5,5	0,7	3 965
Ukrán	8,2	10,2	20,0	20,4	16,5	11,1	7,7	4,5	1,4	0,1	24 615

Ami azonban újszerű az anyanyelvi adatok tekintetében, hogy a romák esetében nem csak az összevont kategória szerint, hanem a romani és beás anyanyelvűek körében is megismerhetjük az értékeket. Ennek azért van relevanciája, mert az elmúlt évtizedekben nyelvészek és jogvédők is szóvá szokták tenni, hogy a kategóriák összemosása egyetlen cigány-roma kategóriába félrevezető, az anyanyelvi beszélők statisztikai eltűnéséhez vezet.⁷ Ez kétségtelenül igaz volt a korábbi nép-

⁷ Kontra Miklós például egyenesen „nyelvi genocídiumról” beszélt. Érdekes, hogy még egy legutóbbi írásában is szóvá teszi az anyanyelvi adatok hiányát, noha a 2022. évi census adatok már nyilvánosan elérhetőek voltak. Kontra Miklós: A Szemle hozadéka a magyar nyelvészetben. *FÓRUM*, 2025/1. 65–76. DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v27y2025i1.06>.

számlálások tekintetében, de a 2022. évi census adatokban már a 15440 fős romani és 7979 fős beás anyanyelvű csoportok különféle társadalmi, statisztikai jellemzőit is feltárhatjuk. Az 2. ábrán például láthatjuk, hogy a beás anyanyelvűek átlagéletkora magasabb, mint a romani anyanyelvet említőké (és a későbbiekben azt is látni fogjuk, a beás közösség körében valamivel magasabb az iskolai végzettség is, mint

2. ábra. *Becsült életkorok nemzetiségek szerint*
a romani anyanyelvet vallók esetében. – ld. 5. ábra)

Szintén érdemes kihangsúlyozni azt is, hogy az anyanyelvű beszélők száma az utóbbi népszámláláshoz képest igencsak megcsappant, de ez a roma nemzetiségen kívül más, relatív számosabb (például román, horvát, német) nemzetiségek esetében is szembeötlő. Az orosz-ukrán háborútól nem függetlenül ugyanakkor az ukrán nemzetiség körében többszörösére nőtt, a ruszin nemzetiség körében pedig megkétszereződött az anyanyelvi beszélők száma.⁸

A nemzetiségek település típus szerinti vizsgálata (3. táblázat) rávilágít arra, hogy a létszám szerinti legnagyobb roma, illetve a horvát és a szlovák nemzetiség nagy része falvakban él, míg a görög, lengyel, örmény, ukrán nemzetiség jelentősen felülreprezentált a fővárosban.⁹

Az 4. táblázatban a nemzetiséghez tartozók gazdasági aktivitás szerinti megoszlását tüntettük fel. Láthatjuk, hogy (országos) átlag fölötti foglalkoztatási

⁸ Részletesebb adatokat lásd az említett, jelen lapszámban olvasható Morauszki András tanulmányában, illetve az online elérhető népszámlálási adatbázisban.

⁹ A területi adatok részletesebb bemutatásától eltekintünk. A már említett online adatbázisban megyei és település szinten is megvizsgálhatók a nemzetiségi adatok. A nemzetiségi összetétel, etnikai diverzitás térsztatisztikai szempontú megjelenítését találjuk ebben a kiadványban is: Dr. Tóth Géza: *Etnikai kisebbségek Magyarországon a népszámlálások eredményei alapján*. Térsztatisztikai elemzés. KSH, Budapest, 2025.

aránnal a szerb, román, ukrán, örmény, lengyel, görög, szlovák, ruszin, német és horvát nemzetiségek rendelkeznek. A romák körében a legalacsonyabb a foglalkoztatottak aránya, ugyanakkor itt a legmagasabb az eltartottak aránya.

3. táblázat

A nemzetiséghez tartozók településtípus szerinti megoszlása

	<i>Főváros</i>	<i>Megyei jogú város</i>	<i>Egyéb város</i>	<i>Község</i>
Bolgár	31,1	17,4	29,0	22,4
Cigány (roma)	6,2	9,0	30,0	54,9
Görög	38,0	19,3	22,4	20,2
Horvát	10,6	19,6	19,8	50,1
Lengyel	34,6	18,7	27,5	19,2
Német	15,0	17,0	28,8	39,1
Örmény	38,2	18,2	24,5	19,1
Román	21,0	12,8	32,0	34,2
Ruszin	26,9	19,9	26,3	26,9
Szerb	24,2	29,4	26,1	20,2
Szlovák	9,7	11,7	25,5	53,1
Szlovén	12,1	12,8	30,7	44,3
Ukrán	35,4	19,6	26,9	18,1
<i>Népesség</i>	<i>17,5</i>	<i>20,4</i>	<i>32,2</i>	<i>29,8</i>

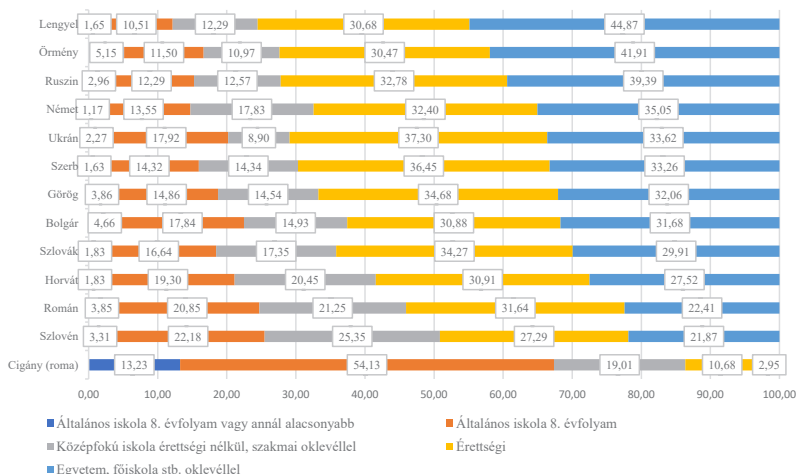
4. táblázat

A nemzetiséghez tartozók gazdasági aktivitás szerinti megoszlása

	<i>Foglalkoztatott</i>	<i>Munka nélküli</i>	<i>Ellátásban részesülő inaktív</i>	<i>Eltartott</i>	<i>15 évesnél fiatalabb személy</i>
Bolgár	47,60	2,65	22,34	13,37	14,03
Cigány (roma)	35,74	6,98	15,26	17,02	25,00
Görög	52,27	2,78	17,89	15,10	11,96
Horvát	50,18	1,86	30,55	8,46	8,94
Lengyel	52,32	1,93	23,03	10,39	12,31
Német	50,92	1,82	28,18	10,13	8,95
Örmény	53,16	2,62	18,55	15,79	9,88
Román	57,43	3,17	19,55	13,42	6,42
Ruszin	51,33	2,85	23,51	13,12	9,18
Szerb	58,31	2,93	15,79	14,57	8,40
Szlovák	51,64	1,85	29,63	7,19	9,69
Szlovén	47,77	1,72	30,37	9,99	10,16
Ukrán	56,45	3,33	11,52	15,61	13,09
<i>Népesség</i>	<i>49,13</i>	<i>2,47</i>	<i>23,58</i>	<i>10,31</i>	<i>14,51</i>

Nemzetiséghez tartozás és iskolai végzettség

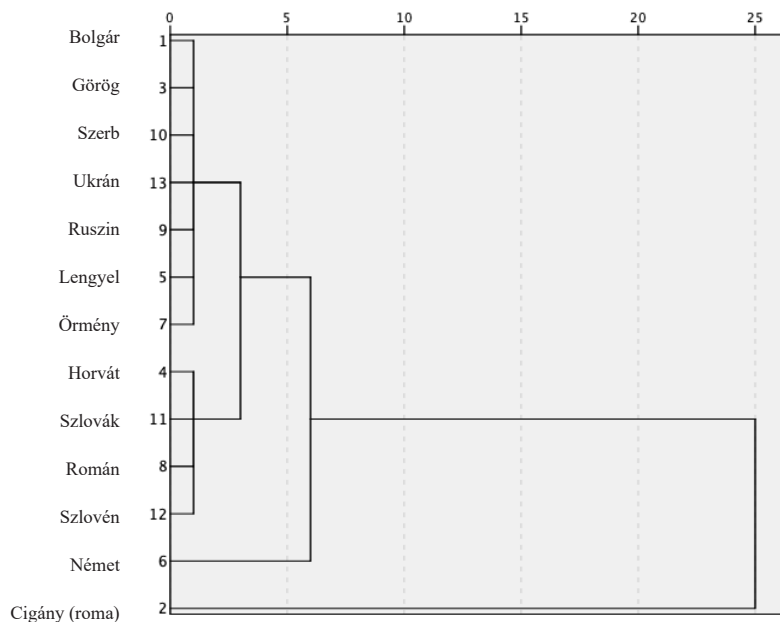
A magyarországi nemzetiségek (azaz nemzetiségekhez tartozók) iskolai végzettségét az alábbi, 3. ábrán láthatjuk. Az adatok egyszerű (felsőfokú végzettség szerinti) sorba rendezése alapján első megközelítésben két dolog szembeötlő lehet: egyrészt a roma nemzetiség körében relatív nagyon magas az általános iskolát el nem végzők aránya, és ezzel párhuzamosan relatíve nagyon alacsony a diplomások aránya. Másik megjegyzésünk a diplomások aránya kapcsán fogalmazható meg: az országos szinten kimutatott 22,3 százalékos arányú diplomásokhoz képest, a nemzetiségek sorában, a szlovénokat és a korábban említett romákat leszámítva mindenhol magasabb ez az arány. Ez arra enged következtetni, hogy a nemzetiségi önbevallás (identitás, nyelvismeret) és az iskolai végzettség között statisztikai kapcsolatot feltételezhetünk. És valóban, ha a nemzetiségi hovatartozás és az iskolai végzettség közötti függetlenséget keresztábra (khi-négyszet teszt) segítségével teszteljük, szimmetrikus szignifikáns kapcsolatot találunk,¹⁰ ami azt jelenti, hogy vagy a nemzetiségi önbevallást befolyásolja az iskolai végzettség, vagy az iskolai végzettséget befolyásolja a nemzetiség.

3. ábra. Nemzetiséghez tartozók iskolai végzettség szerint (15 évnél idősebbek)

Magyarán tehát, meg kell válaszolnunk azt a kérdést, hogy a társadalom rétegzett nemzetiségi szempontból, vagy csak az identitás megvallását befolyásolják strukturális (itt oktatási) tényezők. Ennek eldöntése érdekében egy másik

¹⁰ Khi-négyszet: 136.601, df.60; $p=0.000$. Ennek segítségével kiszámolva a Cramer-V értéke: 0,28 (ami közepes erősségű asszociációra utal)

4. ábra. Iskolai végzettség szerinti klaszterek dendrogramja

mutatószámot, a lambdát fogjuk kiszámolni úgy, hogy egyik változónkat függetlennek, másikat meg függőnek tekintjük. Ez a mutatószám azt fejezi ki százalékos formában, hogy a független változó milyen mértékben képes a független változót előre jelezni.¹¹ A nemzetiségi és iskolázottsági adatok alapján a lambda-t kiszámítottuk mindkét módon, és azt kaptuk, a nemzetiségi adatok alapján 59,9 százalékban lehet az iskolázottsági szinteket előre jelezni, míg fordítva, az iskolai végzettség alapján 84,2 százalékban lehet a nemzetiséget megjósolni. Ez arra enged következtetni, hogy a nemzetiségi önbevallás iskolai végzettség általi előrejelzése meggyőzőbb mértékű: az ily módon mért nemzetiségi/etnikai identitás mondhatni társadalmi tényezőktől függ.

Igen ám, de a lambda értékének kiszámításánál, sokat nyom a latba az elemszám, és ahogy korábban már utaltunk rá, a hazai nemzetiségek esetében van kettő olyan (a roma és a német), amely gyakorlatilag az egész nemzetiségi populációnak mintegy 72 százalékát kiteszi. Ez felveti azt a kérdést is, hogy az iskolai végzettség és a nemzetiség kapcsolatát a nemzetiség létszámát is figyelembe véve igyekezzünk körüljárni. Ezt erősíti az is, hogy a nemzetiségek iskolai végzettség szerinti megoszlása alapján (3. ábra) észrevehetjük azt is, hogy a diplomások kiugróan magas arányát a relatív kis számú nemzetiségek körében (lengyel, örmény, ruszin) tapasztalni.

¹¹ Sajtos László – Mitev Ariel: *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Alinea é.n. 139–144.

A nemzetiségek iskolai végzettségek szerinti megoszlásait, a nemzetiségi létszám prizmján keresztül történő vizsgálata céljából újabb indikátort kell megismernünk. Ez nem más, az ún. *disszimilaritási index*,¹² amely két csoport azonos kategóriái szerinti százalékos különbségei abszolút értékének a felét jelenti. Ez az index azt mutatja meg, két csoport (minta, alpopuláció stb.) milyen mértékben tér el egymástól egy adott paraméter figyelembevételével: értéke 0 és 100 között változhat, minél közelebb van a 0-hoz annál inkább egyforma a két vizsgált populáció, és minél inkább közelít a 100-hoz, annál inkább a vizsgált populációk közötti különbségekre utal.

Az iskolai végzettség szerinti disszimilaritási index és a populációszám alapján igyekeztünk jellegzetes nemzetiségi csoportokat beazonosítani.¹³ A klaszterek kialakításakor ugyanakkor „súlyoztunk” az iskolai végzettség szerint is, azaz klaszterképző változóként betettünk egy olyan iskolai végzettséget kifejező változót, amelyet a relatív gyakoriságok alapján hoztunk létre.¹⁴ Így nem csak azt tudjuk, hogy egy adott nemzetiségi csoport iskolai végzettsége milyen mértékben tér el az országos átlagtól (ezt fejezi ki a disszimilaritási index), hanem azt is, hogy a nemzetiségi populációnak milyen magas az iskolai végzettsége. Magyarán, a disszimilaritási index az eltérés mértékét jelzi, az ily módon kialakított iskolai végzettség pedig arra utal, az eltérés oka hol (melyik iskolai szinten) keresendő.

5. táblázat

A nemzetiségi hovatartozás szerinti oktatási klaszterek középpontjai

<i>Klaszter</i>	<i>disszimilaritási index (átlag)</i>	<i>csoportlétszám (átlag)</i>	<i>iskolai végzettség (5-ös beosztás)</i>
1-es klaszter (bolgár, görög, szerb, ukrán, ruszin, lengyel, örmény)	16,73	8494	3,86
2-es klaszter (horvát, szlovák, román, szlovén)	5,49	19050	3,56
3-as klaszter (roma)	43,90	157431	2,36
4-es klaszter (német)	12,71	129787	3,87
<i>Összesen</i>	<i>15,05</i>	<i>32529</i>	<i>3,65</i>

¹² A mutatószámot szokás szegregációs indexnek is nevezni. Egy hasonló, szintén a magyarországi nemzetiségek oktatási egyenlőtlenségeit tárgyaló írásban lásd alkalmazási lehetőségét: Papp Z. Attila: Itt és ott: integrációs kihívások a magyarországi kisebbségi és határon túli magyar oktatásban. *Regio* 2010/4. 73–108.

¹³ Grafikusan szemléltetve ezt láthatjuk a Mellékletben.

¹⁴ Az ordinális változóként értelmezett oktatási szinteket 1-től 5-ig terjedő értékekkel helyettesítve és a relatív gyakoriságokkal beszorozva kaptunk egy összesített iskolai végzettséget kifejező változót: minél közelebb van ez az érték az 5-höz annál magasabb, és minél közelebb van az 1-eshez, annál alacsonyabb az adott nemzetiség iskolai végzettsége.

Ezzel a klaszterező eljárással¹⁵ a 4. ábrán látható dendrogram, illetve az 5. táblázat paraméterei segítségével négy csoportot írhatunk körül:

1) Önálló entitásként először a jobbára alacsony létszámú nemzetiségek tömörülnek, amelyeknek iskolai végzettsége összesítve relatív magas, és így az sem meglepő, hogy az országos átlaghoz képest magasabb disszimilitási indexszel rendelkeznek. Ide tartoznak a bolgár, görög, szerb, ruszin, lengyel, örmény nemzetiségek. Kivételként az ukrán nemzetiséget is ide sorolta az alkalmazott klaszterező eljárásunk, mivel iskolai jellemzői közel állnak e csoport paramétereire (átlagnál magasabb elkülönülés és iskolai végzettség).¹⁶

2) A második klasztert a jobbára közepes méretű nemzetiségek teszik ki, amelyeknek iskolai végzettsége nagyon közel áll az országos átlaghoz (horvát, szlovák, román). Itt is találunk nemzetiségi létszám szempontjából egy kivételt, a relatív kisebb szlovén nemzetiséget, amelynek azonban iskolai jellemzői szintén a csoportátlagokkal mutatnak hasonlóságot).¹⁷

3) A harmadik klasztert a roma nemzetiségi csoport teszi ki: létszámát tekintve a legnagyobb csoport, de iskolai végzettsége is a legnagyobb mértékben tér el az országos átlaghoz (de az összes többi nemzetiséghez) képest is. Ugyanakkor láthatjuk azt is, ez az eltérés negatív irányú, azaz nagyon alacsony, az 1-től 5-ig terjedő iskolai szinteken 2,36-ot ért el.

4) A negyediként kiváló entitás a német nemzetiség: létszámát tekintve szintén relatív magas, de a roma nemzetiséggel ellentétben, iskolai végzettsége csak kis mértékben tér el az országos átlaghoz képest (disszimilitási index: 12,71), és ez az eltérés ráadásul pozitív irányú (iskolai végzettség átlag fölötti: 3,87)

Anyanyelv és iskolai végzettség

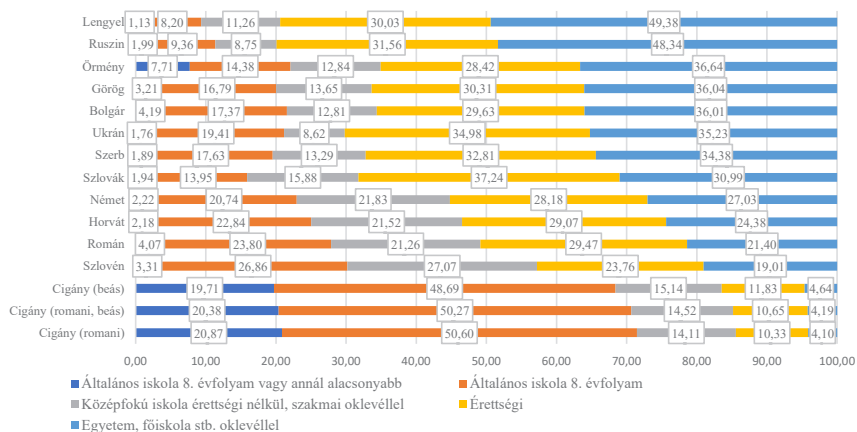
Az iskolai végzettségek alakulását az anyanyelv szerinti nemzetiségi csoportok esetében láthatjuk az 5. ábrán. A korábban megismert (iskolai végzettségek alakulása a nemzetiségi hovatartozás szerinti) adatsorokhoz képest gyökeres változást nem lehet kimutatni, de helyenként láthatunk eltéréseket: az anyanyelvi csoportok körében rendszerint (a 13-ból nyolc esetben) magasabb a felsőfokú végzettségük aránya, mint a nemzetiségi csoportoknál. Ez mintegy jelzi, az anyanyelv megőrzése még inkább kapcsolódik az iskolai végzettséghez.

A korábban (nemzetiséghez tartozás során) részletezett módon az iskolai végzettséget az anyanyelvi csoportok szintjén is vizsgálva öt klaszter különül el. (6.

¹⁵ Hierarchikus klaszterező eljárást használtunk.

¹⁶ Konkrétan az ukrán és szerb nemzetiség közötti hasonlóság „beszippantotta” az előbbi ebbe a csoportba.

¹⁷ A részletesebb adatokból kiderül az is, hogy a szlovénok iskolai jellemzői a horvátokhoz állnak legközelebb, a közöttük lévő hasonlóság alapozta meg e klasztert.

5. ábra. A nemzetiségi anyanyelvi csoportok iskolai végzettség szerint (15 évnél idősebbek)

táblázat) A roma anyanyelvi csoport iskolai végzettsége negatív értelemben tér el a legnagyobb mértékben az országos átlaghoz képest. A németek számosságuk okán is külön klasztert alkotnak, de iskolai végzettségük közelít az országos átlaghoz. A kisebb nemzetiségi/anyanyelvi csoportok ezúttal két részre oszlanak: a lengyel, ruszin, bolgár olyan anyanyelvi csoportot képez, amelynek iskolai végzettsége átlagon felüli, míg a görög, szerb, örmény, szlovénekből álló klasztert szintén kisebb anyanyelvi csoportok teszik ki, de iskolai végzettségük átlagosnak tekinthető. Végül a maradék négy anyanyelvi csoport került egy klaszterbe, akiknek létszáma ugyan relatív magasabb, de iskolai végzettségük szintén átlagos.

6. táblázat

A nemzetiségi anyanyelv szerinti oktatási klaszterek középpontjai

Klaszter száma	diszimilaritási index (átlag)	csoportlétszám (átlag)	iskolai végzettség (5-ös beosztás)
1-es klaszter (bolgár, lengyel, ruszin)	29,22	2304,66	4,03
2-es klaszter (roma)	47,18	19276	2,28
3-as klaszter (görög, örmény, szerb, szlovén)	14,76	1873,5	3,64
4-es klaszter (horvát, román, szlovák, ukrán)	9,06	10067,25	3,63
5-ös klaszter (német)	5,41	26243	3,57
Összesen	18,12	7707,38	3,62

A nemzetiségek rétegzettség

Végezetül a nemzetiségek rétegzettségének feltérképezése céljából egy egységes modellben (társadalmi térben) szeretnénk a különféle nemzetiségi csoportokat elhelyezni. E szélesebb társadalmi tér főbb pilléreit az eddig részletesen vizsgált tényezők alkotják: a nemzetiségi csoport mérete, tagjai átlagos életkora, iskolai végzettsége és munkaerőpiaci helyzete. Klaszterező eljárással ezúttal is egy négyes besorolás tűnt a legmeggyőzőbbnek. Az egyes nemzetiségek statisztikai besorolását láthatjuk a 7. táblázatban.

Eszerint a nemzetiségi csoportok rétegzettségét a következőképpen írhatnánk körül: az első klaszterbe azon kisebb nemzetiségi csoportok tartoznak, amelynek átlagos életkora és iskolai végzettsége is valamivel magasabb, mint a nemzetiségi átlag, ugyanakkor munkaerőpiaci helyzetük is átlagosnak tekinthető. A 2-es klasztert a legnagyobb nemzetiségi csoport, a romák alkotják, akiket egyrészt a legfiatalabbnak is tekinthetünk, ám iskolai végzettségük és munkaerőpiaci helyzetük nagyon kedvezőtlen. A 3-as klasztert szintén egy önálló nemzetiség tesz ki, nevezetesen a németek, akik létszámukat tekintve szintén kimagaslónak számítanak, ám tagjai átlagosan a legidősebbnek számítanak, és ezért annak ellenére, hogy iskolai végzettségük átlag fölötti, munkaerőpiaci helyzetük átlagos, illetve körükben a legmagasabb az eltartottak aránya. A negyedik klasztertk a relatív nagyobb (mintegy 20-26 ezer fős) hazai nemzetiségek teszik ki, akik körében az iskolai végzettség ugyan átlagos, de munkaerőpiaci helyzetük relatív kedvező (átlag fölötti foglalkoztatott, és átlag alatti munkanélküliségi arány jellemzi).

7. táblázat

Nemzetiségek társadalmi rétegzettsége (klaszterközepponatok)

	<i>nemzetiség - létszám</i>	<i>átlagos életkor</i>	<i>iskolai végzettség (1-5 skála)</i>	<i>foglalkoz- tatott (%)</i>	<i>munka-nél- küli (%)</i>	<i>ellátásban részesül (%)</i>	<i>eltartott (%)</i>
1-es klaszter (bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin, szerb, szlovén)	5947	44,60	3,80	51,82	2,5	21,64	13,19
2-es klaszter (roma)	157431	31,30	2,36	35,74	6,98	15,26	17,02
3-as klaszter (német)	129787	48,49	3,87	50,92	1,82	28,18	10,13
4-es klaszter (horvát, román, szlovák, ukrán)	23509	45,51	3,67	53,93	2,55	22,81	11,17
Összes nemzetiség	32529	44,16	3,66	51,16	2,81	22,01	12,63

Megjegyzés: a szürkével kijelölt cellák átlag fölötti értékekre utalnak.

Összegzés

Tanulmányunkban áttekintettük a magyarországi nemzetiségek fontosabb szocio-demográfiai adatait. Azt gondoltuk, ennek többek között azért is van relevanciája, mert vélhetően olyan formában, ahogy a legutóbbi három népszámlálás során (vagy patetikusabban: ahogy a modern népszámlálások óta) történt etnikai adatgyűjtés a jövőben már nem lesz. Az általunk bemutatott adatok ugyan online is elérhetők, de igyekeztünk olyan mutatókat és statisztikai eljárásokat használni, amelyek segítenek a jelenlegi nemzetiségi csoportokat (kategóriákat) árnyaltabban látni.

Tanulmányunk ugyan nem tért ki részletesen a nemzetiségi adatgyűjtés magyarországi censzusokban használt módszertanára, de azt mindenképpen jeleztük, az ilyen jellegű statisztikai adatok szoft adatoknak minősülnek, mivel egyfajta önbevallásra épülnek, ami pedig a mérni kívánt témától független pszichikai és társadalmi tényezők által is befolyásolt. Mindazonáltal azt gondoljuk, a nemzetiségi adatok feldolgozása szakmai szempontból is fontos terület, mivel elősegítheti a társadalom és a nemzetiségi közösségek önismeretét.

A legutóbbi népszámlálás adatai alapján a hazai nemzetiségekhez valamilyen szempontból kötődő népesség a társadalom mintegy 5 százalékát teszi ki. Fontos kiemelnünk azt is, hogy a nemzetiségi jelenlét jogi szempontból 13 elismert nemzetiségre vonatkozik, ám számosságuk vonatkozásában e 13 nemzetiség közel háromnegyedét a romák, illetve a németek teszik ki. Az is szembeötlő ugyanakkor, hogy a nemzetiséghez tartozó populáció valamivel több, mint negyede vallott nemzetiségi anyanyelvet: ezt másképpen úgy is fogalmazhatjuk, hogy a nemzetiségi azonosulásnak nem kifejezetten a nyelv vagy a nyelvhasználat az alapja, a magyarországi nemzetiségek jelentős részének szintén magyar az anyanyelve.

Fontos továbbá azt is tudni, hogy a nemzetiséghez tartozás és az állampolgárság, továbbá a migráció között jelentős kapcsolat van: létezik például olyan nemzetiség, amelynek több mint 80 százaléka nem „csak” magyar állampolgár, hanem vagy kettős állampolgár (magyar és egy másik ország), vagy nem is magyar állampolgár. A nemzetiségek jelentős, mintegy egyötöd része nem Magyarországon született, tehát a nemzetiségi jelenlét és nyelvhasználat részben migrációs folyamat következménye. Ez állhat annak is a hátterében, hogy a nemzetiségek körében rendszerint magasabb az iskolai végzettség, mint az országos átlag.

Tanulmányunkban kísérletet tettünk a nemzetiségi csoportok társadalmi rétegzettségének leírására is. A rétegzettséget először csak az iskolai végzettség és oktatási egyenlőtlenségek dimenzióiban írtuk körül, míg végül –egy teljesebb modellben– a vizsgált szociodemográfiai adatok, illetve a nemzetiségi csoportok populációbeli mérete szerint is megvizsgáltuk, fel tudunk-e sajátos nemzetiségi csoportosulásokat állítani. Úgy tűnik, a nemzetiségek létszáma meggyőző rendezőelvvel bír, mivel e méretarányosság sajátos nemzetiségi társadalmi rétegeket is jelent. Eszerint nem csak méretarányosan szerveződnek négy társadalmi rétegbe

a nemzetiségek, hanem e négyes felosztás sajátos társadalmi mintázatokat is követ. Az első réteget (klasztert) a kis nemzetiségek együttállása adja, akik ugyanakkor átlagos társadalmi integrációval munkaerőpiaci és relatív jobb oktatási helyzettel rendelkeznek, a második klasztert a roma nemzetiség teszi ki, akiknek tagjai ugyan a legfiatalabbak, de ugyanakkor a leghátrányosabb mutatókkal rendelkeznek. A harmadik csoportot (klasztert) a német nemzetiségűek teszik ki, akik ugyan az átlagnál idősebbek, de relatív jó társadalmi pozíciókkal rendelkeznek, míg végül egy olyan réteg (ld. 4-es klaszter) bontakozik ki, amelynek nemzetiségi tagjai iskolai végzettsége átlagos, de munkaerőpiaci helyzetük relatív kedvezőbb.

BIBLIOGRÁFIA

- Kontra Miklós: A Szemle hozadéka a magyar nyelvészetben. *FÓRUM* 2025/1. 65–76. DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v27y2025i1.06>
- Morauszki András: Magyarország nemzetiségei a 2022. évi népszámlálás adatai tükrében. *Regio* 2025/3. (19–47)
- Papp Z. Attila: Itt és ott: integrációs kihívások a magyarországi kisebbségi és határon túli magyar oktatásban. *Regio* 2010/4. 73–108.
- Petersen, W. Politics and Measurement of Ethnicity. In: Alonso, W. – Starr, P. (eds.) *The Politics of Numbers*. Russel Sage Foundation, New York, 1987. 187–234.
- Sajtos László – Mitev Ariel: *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Alinea é.n.
- Dr. Tóth Géza: *Etnikai kisebbségek Magyarországon a népszámlálások eredményei alapján. Térstatistikai elemzés*. KSH, Budapest, 2025.

<https://nepszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/#/>.

MELLÉKLET

A disszimilitási index és a nemzetiséghez tartozók létszáma alapján kialakított klaszterek (sztenderdizált változók, OX tengely: disszimilitási index; OY tengely: nemzetiséghez tartozók létszáma)

